

Włodzimierz Kamiński

70 lat rachunkowości rolnej w Polsce (1926–1996)
Sesja naukowa Instytutu Ekonomiki Rolnictwa
i Gospodarki Żywnościowej,
Warszawa, 17–18 czerwca 1996 r.

1 lipca 1996 roku minęło 70 lat od zorganizowania w Polsce systemu rachunkowości indywidualnych gospodarstw rolnych przez Wydział Ekonomiki Rolnej Drobnych Gospodarstw Wiejskich Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstw Wiejskich (PINGW) w Puławach. Z tej okazji Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, który zapoczątkowane przez PINGW prace prowadzi od 1950 roku, zorganizował w Warszawie, w dniach 17–18 czerwca 1996 roku "Obchody 70-lecia rachunkowości rolnej", połączone z seminarium naukowym, poświęconym funkcjonowaniu systemu rachunkowości rolnej oraz aktualnym problemom polskiego rolnictwa i gospodarki żywnościowej.

W imprezie tej wzięli udział liczni rolnicy, zwłaszcza prowadzący od lat rachunkowość rolną, inspektorzy terenowi rachunkowości rolnej, pracownicy Zakładu Rachunkowości Rolnej i innych zakładów IERiGŻ, a także zaproszeni goście – przedstawiciele kierownictw: Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Centralnego Urzędu Planowania, Komitetu Badań Naukowych, Głównego Urzędu Statystycznego, Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Agencji Rynku Rolnego, Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego i inni.

Podczas seminarium naukowego przedyskutowano 9 referatów, które przedstawili pracownicy naukowcy IERiGŻ. Można je ująć w 2 grupy tematyczne:

— pierwszą, związaną z problematyką systemu rachunkowości rolnej,

— i drugą, dotyczącą obecnych i przyszłych problemów rozwoju rolnictwa i gospodarki żywnościowej w Polsce.

W **pierwszej grupie** wygłoszono 3 referaty:

- historyczny zarys rachunkowości rolnej,
- ewolucja systemu rachunkowości rolnej,
- stan obecny i przyszłość rachunkowości rolnej.

W ciągu 70-lecia (1926–1996) badaniami rachunkowości rolnej kierowali kolejno: Stanisław Antoniewski, Jan Curzytek, Władysław Pytkowski, Zygmunt Kobyliński, Maria Czerniewska, Jan Stelmach, Józef Zegar, Tadeusz Maciołek, Ryszard Brzezik i Lech Goraj (obecnie).

Liczba badanych gospodarstw ulegała w poszczególnych latach znacznym zmianom i wynosiła np.:

- 450 w 1926 roku,
- ponad 2000 w latach 1986–1988,
- 722 w 1993 roku (trudności budżetowe),
- ok. 1300 w 1996 roku.

W 1997 roku przewiduje się około 1380 badanych gospodarstw (w związku z zamiarem objęcia rachunkowością rolną ok. 80 gospodarstw ogrodniczych).

Przyjęta w 1926 roku metoda była wzorowana na doświadczeniach i dorobku metodycznym Prof. Ernesta Laura ze Szwajcarii. Zapoczątkowany wówczas system rachunkowości podlegał modyfikacjom dyktowanym zmieniającym się zapotrzebowaniem odbiorców oraz postępem metodycznym. Opracowany w 1926 roku system ksiąg rachunkowych był stosowany bez większych zmian do 1952 roku. Obliczane wówczas wyniki miały na celu ustalanie głównie sytuacji ekonomicznej gospodarstw. W 1952 roku zmieniono metodykę, zachowując jednak dawny system rachunkowości pojedynczej i rozliczeń między gospodarstwem rolniczym i domowym.

Od 1972 roku dane merytoryczne zostały zorganizowane w postaci bazy danych zarządzanej przez komputer. Wraz ze zwiększaniem liczby zmiennych opisujących i postępem w technice informatycznej struktura bazy danych była gruntownie modyfikowana w 1983 i 1987 r. Nastąpiło dostosowanie dotychczasowego systemu do zasad gospodarki rynkowej, zapewniono też porównywalność z Systemem Danych Rachunkowości Gospodarstw Rolnych Unii Europejskiej. Położono nacisk na zagadnienia ekonomiczno-finansowe gospodarstw rolniczych i na dochody osobiste rodzin chłopskich. Możliwe stało się także ustalanie zasobów majątkowych i zobowiązań gospodarstwa rolniczego oraz rodzajowej struktury produkcji i kosztów.

Głównym celem systemu rachunkowości indywidualnych gospodarstw rolniczych jest obecnie pozyskiwanie danych w celu stałego informowania o stanie i wynikach ekonomicznych rodzinnych gospodarstw rolniczych. Dane dostarczane przez rachunkowość rolną są podstawą do opracowań i ekspertyz wykorzystywanych w bieżącej pracy ośrodków decyzyjnych rządu, banków, związków zawodowych rolników, a także służb doradztwa rolniczego, jak również ośrodków naukowych.

Do prowadzenia rachunkowości dobierane są, w sposób celowy, gospodarstwa zorientowane prorynkowo i typowe dla rejonu swego położenia.

Aby sprostać rosnącym oczekiwaniom i zapotrzebowaniu na dane i wyniki rachunkowości rolnej, znacznie skrócono (do kilku miesięcy) okres tworzenia bazy danych, dzięki czemu stała się ona bardziej aktualna i interesująca. W tej bazie danych znajdują się szczegółowe zmienne ilościowe i wartościowe, opisujące w pełni gospodarstwo w okresie sprawozdawczym (12 kolejnych miesięcy roku kalendarzowego).

Ponadto w Zakładzie Rachunkowości Rolnej IERiGŻ opracowano modele do symulacyjnego rachunku jednostkowych kosztów produkcji podstawowych produktów rolnych oraz model dla szacowania wielkości dochodów rolniczych.

Obecnie infrastruktura systemu rachunkowości rolnej jest również bardzo często wykorzystywana do przeprowadzania badań ankietowych organizowanych na konkretne zapotrzebowania zainteresowanych instytucji.

Przyszły system rachunkowości prowadzonej przez gospodarstwa rolne w podstawowym stopniu będzie warunkowany postępującą transformacją gospodarki i członkostwem w Unii Europejskiej. System ten powinien zatem zapewnić możliwość tworzenia raportów przedstawiających porównanie wyników osiąganych przez gospodarstwa rolne w Polsce i w Unii Europejskiej. W szczególności system ten powinien dostarczać informacji dla rolnika, biorącego udział w badaniach, dla rynkowych partnerów i dla Systemu Danych Rachunkowości Gospodarstw Rolniczych Unii Europejskiej.

W drugiej grupie seminarium naukowego zajęto się tematyką obecnych i przyszłych problemów rozwoju rolnictwa i gospodarki żywnościowej w Polsce. Poświęcono im 6 referatów dotyczących:

- perspektyw gospodarstw rolniczych w okresie transformacji,
- opłaty czynników produkcji w gospodarstwie rolniczym,
- czynnika pracy w rolnictwie,
- kapitału w gospodarstwach rolniczych,
- transferu ziemi do gospodarstw prywatnych,
- otoczenia rynkowego gospodarstw rolniczych.

W latach 1990–1992/3, również w rolnictwie, mieliśmy do czynienia z terapią "szokową", okres 1993–1996 zaś można nazwać etapem "płytkiej protekcji". Jednak podstawowe problemy systemowej restrukturyzacji rolnictwa są nadal nie rozwiązane. Oceniono, że do 2020 roku liczba gospodarstw rolnych może zmniejszyć się o ok. 23%, a średnia powierzchnia 1 gospodarstwa wzrosnąć o ok. 21%. Zmiany w rolnictwie będą jednak długofalowe i będą miały charakter pokoleniowy. Za korzystną przesłankę zmian w rolnictwie i gospodarce żywnościowej uznaje się wzrost ogólnogospodarczy i korzystną na ogół koniunkturę gospodarki narodowej.

W latach 1990–1994 ogólna liczba gospodarstw indywidualnych zmniejszyła się ok. 100 tys. (tj. o ok. 5%). Jednocześnie zwiększyła się wielkość produkcji i powie-

rzchnia dużych gospodarstw; zwiększa to ich siłę ekonomiczną, a tym samym stwarza możliwości lepszej opłaty pracy, ziemi i kapitału.

Badania (ok. 6000 ankiet) wykazały, że na 2 mln gospodarstw indywidualnych tylko ok. 0,9 mln utrzymuje się wyłącznie lub głównie z rolnictwa, ok. 0,6 mln to pracownicy użytkujący gospodarstwa rolne, a reszta, tj. ok. 0,4 mln, to gospodarstwa emerytów, rencistów i inne gospodarstwa rozproszone. Obecnie na wsi jest zarejestrowanych ok. 1160 tysięcy bezrobotnych, a tzw. bezrobocie ukryte na wsi ocenia się na ok. 500 tysięcy osób. Ponieważ siła robocza na wsi jest w Polsce tania, możemy więc być konkurencyjni wobec państw Unii Europejskiej (mimo niższej techniki i technologii).

Gospodarstwa rolne w Polsce nie posiadają obecnie wystarczającego kapitału, który jest niezbędny do ekspansji rozwojowej; mając małe zasoby własne, polscy rolnicy znacznie rzadziej, niż np. na Zachodzie, sięgają po kapitał obcy (bankowy), mimo oferowania różnych form kredytów preferowanych. Niedobory kapitału są też jedną z głównych przyczyn powolnego transferu ziemi do gospodarstw prywatnych.

Oceniono też zmiany, jakie miały miejsce w tzw. otoczeniu rolnictwa, głównie w przemyśle spożywczym i handlu żywnością. W 1995 roku przemysł spożywczy – w wyniku działań restrukturyzacyjnych i dostosowawczych, zdołał – po kilku latach regresu – osiągnąć już poziom produkcji z roku 1988.

W sumie ww. seminarium naukowe wykazało, że do prowadzenia gospodarki i polityki rolnej niezbędne jest stworzenie nowoczesnego systemu informacji. Dlatego przedstawiciele wielu instytucji, przemawiający w czasie seminarium, wyrażali pogląd nie tylko o wielkiej przydatności systemu rachunkowości rolnej IERiGŻ, ale także o potrzebie jego doskonalenia.

Miłym akcentem obchodów 70-lecia rachunkowości rolnej było wręczenie dyplomów uznania wielu rolnikom prowadzącym od lat książki rachunkowości rolnej.